

KUR'ÂN'IN SES, SÖZ, ANLAM UYGUNLUĞU

Bahattin DARTMA*

HARMONY OF SOUND, WORD AND MEANING IN THE QURAN

The Quran -being the last and divine message book- has used the best and most appropriate word and sentences which cannot be replaced by alternatives in order to convey meaning.

In addition to meanings of concepts used by the Quran, the sounds of letters that constitute word in the Quran have also some additional meanings. The Quran - being a supernatural book- is a unique book in this respect.

In this article, as much as possible, we not only analyzed the mysterious of the letters, words and sentences (verses) used in the Quran, but also analysed the meanings of sounds that constitutes the words and sentences.

Giriş

En önemli iletişim aracı olan dil, harf, kelime ve bunların oluşturduğu cümlelerden meydana gelmektedir.¹

İnsanları hidayete getirmek için inen Kur'ân² ise bir dil mucizesidir. O, mevcut edebî türlerden (nazım-nesir) farklı bir dil ve anlatım özelliğine sahiptir; ne nazım ve ne de nesir sınıfına girmektedir, kendine münhasır, başlı başına edebî bir türdür. Bu nedenle olmalı ki Tâhâ Hüseyin, "O (Kur'ân) ne şiir, ne de nesirdir, o sadece Kur'ân'dır" demek³ suretiyle, Kur'ân'ın nazım ve nesir kategorisine girmediğini belirtmiştir.

Bir hidayet iletişim aracı olarak Kur'ân, muhâtaplarına iletmek istediği maları ifade etmek için oluşturduğu cümleler, cümlelerde kullanımını tercih ettiği

* Doç. Dr. Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. bahagani@mynet.com

¹ Bkz., Banguoğlu, Tahsin, *Türkçe'nin Grameri*, 2. baskı, Ank., 1986, s. 9; Koç, Nurettin, *Yeni Dilbilgisi*, 3. baskı, İst., 1996, s. 14, 15; Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil*, Ank., 1998, I, 55.

² Meselâ bkz., Bakara (2), 97, 185; En'âm (6), 157; İsrâ' (17), 9, 82; Lokmân (31), 3; Zümer (39), 23; Şûrâ (42), Câsiye (45), 11, 20; 52; Necm (53), 23.

³ Draz, Muhammed Abdullah, *İslâm'ın İnsana Verdiği Değer*, (ter., Nureddin Demir), İst., 1983, s. 35 (11. dipnot).

kelimeler ve bu kelimeleri meydana getiren harfler vb. açılardan beşerin idrak sınırını ve gücünü aşan hârikalıklara sahip bir hârikulâde eserdir.

İşte bu küçük çaplı etüdümüzde en az sözle en geniş manaları içeren, en ufak bir değişiklikle önemli anlam farklılıkları meydana getiren Kur'ân'ın bu hususiyetlerine kısaca değinmeye çalışacağız; onun kullandığı bazı ses, kelime ve cümle hususiyetlerine bir göz atacağız. Bunu yaparken de, -kesin bir şekilde ayırmak mümkün olmadığı için bazı istisnalar dışında- meânî, bedî ve beyân konularına girmemeye çalışacağız. Kur'ân'da, ses/harf, kelime ve cümle seçimiyle, harf ve kelime değişikliği ve yapılan bir takım ilâveler üzerinde duracağız.

I. SES VE İFADE SEÇİMİ:

Kur'ân'da kullanımı tercih edilen kelimelerin/cümlelerin, lügat anlamlarının yanı sıra, onları oluşturan ses/harf ve kelimelerin ortaya koyduğu bir takım ilâve anlamları daha bulunmaktadır.

A. SES/HARF SEÇİMİ:

Misâl 1:

{29} وَأَعْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا

"Ve eğtaşa leylehâ = Gecesini örtüp kararı."⁴

Burada "eğtaşa" kelimesi üzerinde duracağız.

Kelimeyi oluşturan harflerden biri olan "şim"ın 'tefeşşî' sıfatı vardır. Tefeşşî, lügatte 'yayılmak' demektir; istilâhta ise, tefeşşî sıfatı olan "şim" harfini telâffuz ederken 'sesin dil ile damak arasında yayılmasına' denir.⁵

İşte söz konusu kelime, lügat anlamının yanı sıra, ıssızlığın ve sessizliğin yayılıp hâkim olduğu bir karanlığı ifade etmektedir. "Eğtaşa"nın eş anlamlısı olan "azleme = اظلم" ise, lügat manası olan 'karanlık yapmak' anlamı dışında, "eğtaşa"nın ihtiva ettiği bu hususları ortaya koymamaktadır.⁶

Misâl 2:

{3} وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ {1} وَمَا أَدْرَاكَ مَا الطَّارِقُ {2} النَّجْمِ النَّاقِبِ {3}

"Ve's-Semâ'i ve 't-îrîk ve mâ edrâke me't-îrîk. en-Necmu's-sâkıb = Göge ve tîrîk'a andolsun. Tîrîk'ın ne olduğunu sen nereden bileceksin? (O, karanlığı) delen yıldızdır."⁷

Bu âyetlerde "tîrîk" kelimesini ele alacağız. Söz konusu kelimeyi oluşturan "ra" kuvvetli, "tî" ve "kaf" da en kuvvetli harflerendir.⁸ Dolayısıyla söz konusu kelime, Arap alfabesinde en kuvvetli dört (tî, dad, zı, ve kaf) harfinden ikisini (tî, kaf) bünyesinde bulundurmaktadır; 'râ' da kuvvetli harflerden biri olduğuna göre

⁴ Nâziât (79), 29.

⁵ 'Abdussemîf, Ahmed Mahmûd, *el-Vâfi fi Keyfiyeti Tertîli'l-Kur'ânî'l-Kerîm bi Rivâyeti Hafs an Âsım el-Kâfi*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1. baskı, 2000/1421, s. 86; Karaçam, İsmail, *Kur'ân-ı Kerîm'in Fazîletleri ve Okuma Kaideleri*, İst., 1980, s. 229.

⁶ Mustafa Müslim, *Mebâhis fi İcâzi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Menâra, 1. baskı, Cidde-Suüdiyye, 1408/1988, s. 130.

⁷ Târık (86), 1-3.

⁸ Karaçam, Kur'ân'ı Okuma Kaideleri, s. 209.

bu, kelimenin kuvvetli ve müessir olduğu anlamına gelmektedir. 'Tı'nın, cehr, şiddet, kalkale, itbâk, isti'lâ, tefhîm, zuhûr ve ısmât, 'kaf'ın, cehr, şiddet, kalkale, infitâh, isti'lâ, tefhîm, zuhûr ve ısmât sıfatları vardır. Şimdi konunun daha iyi anlaşılması için bunlardan bir kısmını îzâh edelim:

Cehr, lügatte, açıklamak, ortaya çıkarmak, söz söylerken sesi yükseltmeye, tecvid ıstılâhında, kendisinde bu sıfatın bulunduğu harfleri harekeli olarak telâffuz ederken nefes cereyanının hapsedilmesine denir.

Şiddet, lügatte kuvvet ve kudret anlamlarına gelir; tecvide, bu sığata ait harfler sükûn ile okunduğu zaman sesin ve nefesin akmaması demektir.

Kalkale, lügatte hareket etmek, ızdırâb manalarına gelir; tecvid ilminde ise, kuvvetli bir ses işitilinceye kadar mahrecin kımılda[n]masına denir.

Kalkale harflerinde hem cehr ve hem de şiddet sıfatı birlikte bulunmaktadır. Bundan dolayı bu harfler sükûn ile okunurlarken ses ve nefes tamamen kesilir. Çünkü şiddet sıfatı sesin, cehr sıfatı da nefesin kesilmesini gerektirir. Bu harfler sâkin olarak okunduklarında sesleri tamamen kesileceğinden, zâtları ortaya çıkamayacağı için, bunların ortaya çıkması, mahreçlerinde hapsedilen sesin kuvvetli bir şekilde zuhûruyla mümkündür.

İtbâk, lügatte yapışmak, uyuşmak, ulaşmak manalarına gelir; tecvid ıstılâhında, dil kökünün ve ortasının yukarı damağa yükselmesiyle birlikte damağın dil ortası üzerine intibak etmesidir.

İsti'lâ, lügatte yükselmek demektir; tecvid ıstılâhında, isti'lâ sıfatlı harfleri telâffuz ederken dilin kökü ile birlikte üst damağa yükselmesine denir.

Tefhîm, lügatte bir şeyi büyükmek ve kalın yapmak; tecvide ise bu sığata sahip olan harfler okunurken dilin kökünün üst damağa kalkması sebebiyle harfe bir kalınlık gelmesi ve ağzın içinin ses ile dolması demektir.

İsmât, lügatte menetmek anlamındadır. Bu sığata mensup harfler ağırdır.⁹

Görüldüğü gibi "t" ve "kaf" harflerinin sıfatları da onların en kuvvetli harfler olduğunu göstermektedir.

"Ses işitilecek şekilde kapıyı çalmak, dövme, metal vb. şeyleri çekiçlemek/çekiçle dövme," gibi anlamlara gelen "taraka"dan türeme bir kelime (ism-i fâ'il) olarak "târîk", 'döven, çalan, tokmak vurur gibi şiddetle vuran, geceleyin gelen, kapı çalan, gönül hoplatan, sabaha karşı doğan sabah yıldızı' manalarına gelmektedir.¹⁰

Âyette şöyle bir teşbihin olduğu düşünülebilir: Kendisine yemin edilen "gök"ten maksat câhiliyye karanlığı/şirk, "târîk"tan maksat da bu karanlığı bertaraf ederek îmân nûrunu/tevhidî yerleştirmek için peygamber olarak gönderilen Hz. Muhammed olabilir. "Târîk"ı açıklayan "en-necmu's-sâkıb = (o, karanlığı) delen yıldızdır" ifadeleri de bunun böyle olduğunu gösterir niteliktedir.

⁹ Bu bilgiler için bkz., 'Abdussemîc, el-Vâfi, s. 81-85; Karaçam, Kur'an'ı Okuma Kaideleri, s. 212-236.

¹⁰ el-Halîl b. 'Ahmed, Ebû 'Abdirrahmân el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-Ayn*, (tahkik, Mehdi el-Mahzûmî, İbrâhîm es-Sâmîrâ'î), Beyrut, 1988/1408, V, 96-99 (T-R-K mad.); İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem b. 'Alî b. 'Ahmed el-Ensârî, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sâdir, Beyrut, 1990/1410, X, 215-218 (T-R-K mad.); Yazır, Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İst., VIII, 5699.

Arapça'da yıldız anlamına gelen daha başka kelimeler de bulunmaktadır. Acaba bunlar arasından neden bu kelime seçilmiştir? O halde diyebiliriz ki, söz konusu kelimenin, ifade ettiği lügat ve ıstılâh anlamlarının yanı sıra, kendisini oluşturan harflerin verdiği seslerin ortaya koyduğu başka ilâve anlamlar da vardır. Yukarıda da belirtildiği gibi kelime, Arap alfabesinin en kuvvetli dört harfinin ikisini bünyesinde bulundurmaktadır; en kuvvetli sıfatlara sahiptir.

İşte bu seslerin kelimeye şöyle bir anlamı da izafe ettiğini söyleyebiliriz: Hz. Muhammed, Allah tarafından karşı konulamayacak derecede bir güç ve kuvvetle gelerek câhiliyye karanlığını/şirki ortadan kaldıracak ve îmân nurunu/tevhîdi yerleştirecektir.

Misâl 3:

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ {1} مَلِكِ النَّاسِ {2} إِلَهِ النَّاسِ {3} مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ {4} الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ {5} مِنَ الْجَنَّةِ وَالنَّاسِ {6}

“Gul e’üzü bi Rabbi’n-nâs Meliki’n-nâs İlâhi’n-nâs min şerri’l-vesvâsi’l-ħannâsi’lleżî yüvesvisu fi sudûri’n-nâs mine’l-cinneti ve’n-nâs = De ki: Cinlerden ve insanlardan; insanların kalplerine vesvese veren sinsi vesvesecinin kötülüğünden, insanların Rabbine, insanların Melikine, insanların İlâh’ına sığınırım.”¹¹

Bu âyetlerde de, tekrar edilen ve sûrenin hemen hemen tamamında hâkim unsur olarak görülen “sin” harfi üzerinde duracağız.

Bu harfin hems, rihvet, safîr, infitâh, istifâle, terkîk, zuhûr ve ismât sıfatları vardır.

Hems lügatte sesi gizli çıkarmaya; tecvid ıstılâhında ise, bu sifata sahip olan harf telâffuz edilirken nefesin harfle beraber akmasına denir. Bu harfler telâffuz edilirken ses, gizli ve zayıf olur.

Rihvet, kelime olarak yumuşak olmak; ıstılâhta ise kendilerinde bu sıfatın bulunduğu harflerin sükûn ile telâffuzu esnasında ses ve nefesin beraberce akması demektir.

Safîr, lügatte ılık ve kuş sesine, ıstılâhta ise bu sifata mensup harfleri okurken kuvvetli ve keskin bir sesin çıkmasına denir.

İstifâle, sözlükte aşağı olmak, alçalmak; ıstılâhta ise, bu sifata ait harfleri telâffuz ederken dilin yukarı (çeneye) yükselmeyip ağzın dibinde kalması demektir.

Terkîk, kelime olarak, inceltmek, zayıflatmak; ıstılâhta ise, terkîk harflerini ince okumak anlamına gelmektedir.¹²

İşte, sûrede hâkim unsur olarak görünen “sin” harfinin sıfatları dikkate alındığında, söz konusu harfin yer aldığı kelimelerin, ifade ettiği kelime veya ıstılâhî manaları dışında şöyle bir anlamının da bulunduğunu söyleyebiliriz: Şeytan veya

¹¹. Nâs (114), 1-6.

¹². ‘Abdussemî‘, *el-Vâfi‘*, s. 80-82, 84; Karaçam, *Kur’ân’ı Okuma Kaideleri*, s. 212-238.

insanlardan olan vesveseciler, vesveselerini kalplere, çok sessiz, gizli, ve yumuşak¹³ bir şekilde vermektedirler.¹⁴

b. İfade seçimi:

Misâl 1:

{85} قَالُوا تَاللّٰهِ تَعْنٰتًا تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتّٰى تَكُوْنَ حَرَضًا اَوْ تَكُوْنَ مِنَ الْهٰلِكِيْنَ

“Kâlû *te*llâhi *tefte’ü* tezkürü Yûsuf’e hattê tekûne *hara*zan ev tekûne mine’l-hêlikîn = Dediler ki, vallahi sen, Yûsuf’u ana ana hasta olacaksın, yahut öleceksin.”¹⁵

Yüce Allah burada Yakûb(as)’ın, Yûsuf(as)’a fazlaca üzüldüğü bir esnadaki halini anlatmaktadır. Yakûb(as)’ın Yûsuf(as)’a karşı sergilediği farklı tavır, diğer kardeşlerine garip geliyordu. İşte Allah (cc) da bu garip/nadir durumu, aynı şekilde nadiren/garip olarak kullanılan edat ve kelimelerle açıklamıştır. Bu hususu ihsas ettirmek için olmalı ki, kasem lâfızlarının en fazla garip olanını/en az kullanılanını tercih etmiştir. Çünkü “*tê*”, en az, “*bâ*” ve “*waw*” ise en fazla kullanılan kasem edatıdır. Aynı şekilde, ismi ref/ötre, haberi mansûb yapan edatların da en garîbini kullanmayı yeğlemiştir. Zîrâ irab değiştirme fonksiyonunu icra eden “*kâne*” ve benzerleri, “*tefte’ü*”den daha fazla kullanılmaktadır. Yine, “*hara*z[an]” lâfzı, “helâk olma” anlamı ifade eden kelimeler arasında en az kullanılanlarındandır.¹⁶

Görülüyor ki Kur’an, anlattığı olaya uygun olan lâfızları seçmiştir.

Misâl 2:

{46} وَلٰكِن مَّسْتَهْمُ نَفْحَةٌ مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولَنَّ يَا وَيْلَتَا اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ

“Ve *le’in* *messe*thüm *nef*hatün *min* ^c*a*zâbi *Rabb*ike leyekûlünne yâ veylenâ innâ künnâ zâlimîn = Onlara Rabb’inin azabından hafif bir esinti dokunsa, eyvah bize, biz gerçekten zâlimlermişiz, derler.”¹⁷

Âyet, Allah’ın azabının en küçük bir esintisinin bile ne kadar şiddetli olduğunu ifade edecek çeşitli unsurları ihtiva etmektedir:

1. “*le’in*” edatı şüphe içindir, şüphe ise az oluşu ifade eder.
2. “*Messe*” fiili, “azıcık dokunmak demektir”.
3. “*Nefhat(ün)*” kelimesi, “bir kokucuk” anlamına mastar-ı merre olup, bire delâlet eder ve azlığı belirtir. Ayrıca kelimenin sonundaki *tenvin* de azlık içindir.
4. “*Min*” harf-i cerri ba’ziyet/teb’îz için olup “bir parça” demektir ve azlığı ifade eder.
5. “^c*Azâb*” lâfzı, ikâba göre hafif bir cezadır ve o da azlığı göstermektedir.
6. “*Rabb*” lâfzı, Allah’ın, kakhâr, cebbâr ve müntakim... gibi sertlik ifade eden isimlerine göre şefkati ihsasla azlık anlamı taşımaktadır.¹⁸

¹³. Krş. Askerî, Ebû Hilâl, *el-Fürûku’l-Lüğaviyye*, (tahkîk, Cüsâmuddîn el-Kudsî), Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, s. 51.

¹⁴. Bu konuda geniş bilgi için bkz., Selen, Nevin, “Nesnelere, Onlara Verilen İsimler Arasında, O Nesnenin Özelliğine Uygun Bir Ses Uyuşumu Var mıdır?”, *Ank. Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Der.*, 3-4. sayı, XXV. cilt, Temmuz -Aralık 1967, s. 115-120.

¹⁵. Yûsuf (12), 85.

¹⁶. Mustafa Müslim, *Mebâhis*, s. 127-128.

¹⁷. Enbiyâ’ (21), 46.

Görüldüğü gibi âyette, Allah'ın azâbının en hafif bir esinti şeklinin aşırı şiddetini göstermek için 'azlık/killet' anlamı ifade eden tam yedi unsur bulunmaktadır.

II. HARF VE KELİME DEĞİŞİKLİĞİ:

a. Harf değişikliği:

Misâl 1:

وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَنْ تَمِيلُوا مِيلًا عَظِيمًا {27}

"Ve yürüdü'l-lezîne yettebi'ûne's-şehevâtî en *temîlû meylen* azimâ = şehvetlerine uyanlar sizin büyük bir sapıklığa düşmenizi istiyor."¹⁹

وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ {15}

"Ve elkâ fî'l-erzı ravâsiye en *temîde* bi kûm ve enhâran ve sübülen laa'l-lekûm tehtedûn = Sizi sarsar diye arza sağlam dağlar attı, ırmaklar ve yollar yaptı ki doğru yolu bulasınız."²⁰

Âyetlerde, her ikisi de 'meyletmek, hareket etmek' gibi anlamlara gelen "*mâle*" ile "*mâde*" kelimeleri kullanılmıştır. İlk etapta aynı anlama geldikleri zannedilen bu iki kelime arasında şöyle bir nüans vardır: "*Meyl*" sadece bir yöne doğru meyletmek/yönelmek, hareket etmek; "*meyd*" ise sadece bir tarafa değil, 'sağa-sola sallamak, her yöne hareket ettirmek/sarsmak'²¹ anlamlarına gelmektedir.

Misâl 2:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيُؤْتِكُمُ اللَّهُ بِشَيْءٍ مِّنَ الصَّيِّدِ تَنَالُهُ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ {94}

"Yâ eyyühe'l-lezîne êmenû leyeblüvennekümü'l-lâhü bi şey'in mine's-saydi *tenâlühü* eydikûm ve rimâhukûm li ya'leme men yehâfuhü bi'l-ğaybi = Ey inananlar, Allah sizi, ellerinizin ve mızraklarınızın erişeceği bir avla dener ki, gizlide kendisinden kimin korktuğunu bilsin (görmeden Allah'tan korkanları bilsin)."²²

وَقَالُوا آمَنَّا بِهِ وَأَنَّى لَهُمُ التَّنَاطُشُ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ {52}

"Ve kâlû êmennâ bihî. Ve ennâ lehümü't-tenâvüşü/tenâ'üşü min mekânin ba'îdin = O'na inandık demektedirler, ama uzak bir yerden (yani ta dünyadan imanı) nasıl *alabilsinler*? (İnanmak artık dünyada kalmıştır, burası inanma yeri değildir)."²³

→

¹⁸. Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâ'iki't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvil fî Vücûhi't-Te'vil*, 1. baskı, Beyrut, 1403/1983, II, 574; Coşkun, Ahmet, "Kur'an-ı Kerim'in Tefsirinde Belâğatin Önemi", *Erciyes Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5. sayı, Kayseri, 1988, s. 198-199; Mustafa Müslim, *Mebâhis*, s. 128.

¹⁹. Nisâ' (4), 27.

²⁰. Nahl (16), 15.

²¹. Askerî, *Fürûk*, s. 177.

²². Mâ'ide (5), 94.

²³. Sebe' (34), 52. "Tenâ'üşü/tenâvüşü" lâfzı iki şekilde okunmuştur. Kelimeyi, İbn Kesîr, Nâfi', İbn Âmir, ve Hafs rivâyetine göre Âsım "tenâvüşü" şeklinde hemzesiz; Ebû Amr, Hamza, Kisâ'î ve Ebû Bekr Şube rivâyetine göre Âsım "tenâ'üşü" şeklinde hemzeli okumuşlardır. Bkz., İbn Mücâhid, Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs, *Kitâbu's-Seba fî'l-Kırâ'ât*, (tahkik, Şevkî Zayf), 2. baskı, Dâru'l-Meârif, Kahire, s. 530; Mekki b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed, *Kitâbu'l-Keşf an Vücûhi'l-Kırâ'âti's-Sebi ve 'İlelihâ ve*

→

Bu âyetlerde de “*nâle*” ile “*ne’eşe* veya *nâşe*”den türemiş kelimeler kullanılmıştır. Her ikisi de ‘almak, elde etmek, sahip olmak, ulaşmak’ gibi anlamlara gelmektedir. İlk etapta aynı anlama geldikleri zannedilen bu kelimeler arasında da şöyle bir anlam farklılığı bulunmaktadır: İlk âyetteki “*nâle*”, ‘yakın bir yerden’, ikinci âyetteki “*ne’eşe* = *nâşe*”den türemiş olan “*tenâvüş* veya *tenâ’üş*” ise ‘uzak bir yerden’ ‘almak/elde etmek’ anlamlarına gelmektedir.²⁴ Ayrıca “*tenâvüş* veya *tenâ’üş*” kelimesinin “uzak bir yerden almak” anlamına geldiğini, âyetin devamındaki “*min mekânin ba’idin* = uzak bir yerden” ifadeleri de teyid etmektedir.

Görüldüğü gibi aynı manaya gelen kelimelerde, (ilk misalde lâm ve dal, ikinci misalde ise lâm ve şin) harf değişikliği yapılarak bir takım nüanslar/incecikler meydana ge[tiri]lmiştir.

b. Kelime değişikliği:

ba. Aynı kökten gelen kelimeler arasındaki değişiklik:

baa. İsimlerde (sığalarda) olan:

Misâl:

{28} رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا

“Rabbu’l-meşriki ve’l-mağribi ve mâ beynehümâ = O doğunun da batının da ve ikisi arasındaki her şeyin de Rabbidir.”²⁵

{17} رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ

“Rabbu’l-maşrikeyni ve Rabbu’l-mağribeyni = O iki doğunun ve iki batının Rabbi’dir.”²⁶

{40} فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ

“Felâ üksimu bi Rabbi’l-meşâriki ve’l-meğâribi = Doğuların ve batıların Rabbi’ne yemin ederim ki...”²⁷

İlk âyette zikredilen *doğu*, güneşin doğduğu, *batı* da güneşin battığı yöndür. Dar anlamda her bölgenin bir doğusu, bir de batısı bulunmaktadır. Çünkü ‘doğu’ ve ‘batı’ kelimeleri müfred olarak kullanılmışlardır. Ayrıca âyet, güneşin doğuş ve batış zamanlarında herhangi bir değişikliğin bulunmadığını, başka bir ifadeyle gün[düz]ün uzaması ve kısalmasının söz konusu olmadığını ifade edebilir.

→

Hucacihâ, (tahkik, Muhyiddin Ramazân), 2. baskı, 1981/1401, II, 208; Ebû Amr ed-Dânî, Osmân b. Saîd, *et-Teysîr fi’l-Kırâ’âti’s-Sebi*, 2. baskı, Beyrut, 1984/1404, s. 181.

²⁴. Bkz., Mekki b. Ebî Tâlib, *el-Keşf*, II, 208; İbn Manzûr, *Lisân*, VI, 349 (N-E-Ş mad.); es-Semîn el-Halebî, Ahmed b. Yûsuf, *ed-Dürü’l-Masûn fi Ulûmi’l-Kitâbi’l-Meknûn*, (tahkik, Ahmed Muhammed el-Harrât), Dâru’l-Kalem, 1. baskı, Dimaşk/Beyrut, 1993/1414, IX, 203; a. mlf., ‘*Umdetu’l-Huffâz fi Tefsîri Eşrafî’l-Elhâz*, (tahkik, Muhammed Altuncu), 1. baskı, Beyrut, 1993/1414, IV, 270 (N-V-Ş mad.); Bikâî, Burhâneddîn Ebu’l-Hasen İbrâhîm b. Ömer, *Nazmu’d-Dürer fi Tenâsübi’l-Âyâti ve’s-Süver*, (tahric, Abdurrazzâk Câlîb el-Mehdî), VI, 197; Ebû’s-Su’ûd, Muhammed b. Muhammed el-Imâdî, *İrşâdu’l-Akli’s-Selîm ilâ Mezâyâ’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Dâru İhyâ’i’t-Türâsi’l-‘Arabî, Beyrut, 1990/1411, VII, 140.

²⁵. Şuarâ’ (26), 28.

²⁶. Rahmân (55), 17.

²⁷. Meâric (70), 40.

İkinci âyette, Allah'ın *iki doğunun* ve *iki batının* Rabbi olduğu bildiriliyor. Bu şu anlama gelebilir: Her zaman yer kürenin yarısı aydınlık, yarısı da karanlıktır. Karanlık olan kısmın doğusu ve batısı olmaz; aydınlık olan kısmın ise bir doğusu ve bir de batısı olur. Yer küre tam olarak döndüğünde bu defa karanlık olan kısım güneşe karşı gelir ve aydınlık hâle gelir, o zaman onun da bir doğusu ve bir batısı olur, aydınlık olan kısım ise karanlığa bürünür ve aynı şekilde karanlık tarafın doğusu ve batısı olmaz.

O halde yer kürenin, bir bütün olarak düşünüldüğü takdirde iki doğusu ve iki de batısı vardır.

Üçüncü âyette ise Allah(cc)'in *doğuların* ve *batıların* Rabbi olduğu haber veriliyor. Bu âyet de şu hususları anlatmaktadır: Yer yüzünün pek çok bölgesi ve bu bölgelere ait pek çok doğu ve batı vardır. Zaman farkı olacak şekilde geniş anlamıyla alınırsa bir beldenin doğusu ve batısı, yıl boyu her gün hep aynı olmaz. Bir beldeye doğan güneşin doğduğu yer, bir önceki gün doğduğu yerin aynısı değildir. Güneşin battığı yer de böyledir. Her ne kadar yön aynı ise de her günün, hem doğuya ve hem de batıya ait açısı birbirinden farklı olmaktadır. Yılın mevsimleri itibariyle güneşin doğuş ve batış yerleri devamlı değişmektedir. Bu ise ancak yer kürenin her yıl güneşin etrafında dönmesiyle mümkündür. İşte yerin bu hareketi, her gün güneşin ayrı açılardan doğup yine ayrı açılardan batmasını gerektirmektedir. Hatta her gün, güneşin doğduğu ve battığı anlar birbirinden farklıdır. Meselâ Ramazan ayının her gününün iftar ve imsak vakitleri birbirinden farklıdır. Aynı şekilde yılın her gününün namaz vakitleri de böyledir. Yer kürenin, güneşin etrafında dönüşüne göre bu vakitler sürekli olarak değişmektedir. Güneşin doğduğu yerlerle battığı yerlerin her gün değişmesi, yer kürenin yuvarlak olduğunu gösterir. Şayet yer düz olsaydı güneşin her zaman aynı yerden doğması ve yine aynı yerden batması gerekirdi. O zaman da doğular ve batılar diye bir şey söz konusu olmazdı. Fakat yerin yuvarlak olması, hem kendi etrafında ve hem de güneşin etrafında dönmesi, doğuların ve batıların varlığını gerektirmektedir.²⁸

Görülüyor ki, bir kelimedeki yapılan (sığa) değişiklik, önemli nüanslar meydana getirmektedir.

bab. Fiillerde:

Misâl:

{21} عَالِيَهُمْ تِيَابُ سُنْدُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ وَحُلُّوا أَسَاوِرَ مِنْ فِضَّةٍ وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا

“Âliyehüm siyâbu sündüsün huzrun ve istebrakun ve hullû esâvira bin fizzati ve sekkâhüm rabbuhum şerâben tahûrâ = (Cennet ehlinin) üstlerinde yeşil ipekten ince ve kalın giysiler vardır. Gümüş bilezikler takınmışlardır. Rabpleri onlara tertemiz bir içecek içirmiştir.”²⁹

Başka bir âyette ise Allah (cc) şöyle buyurmuştur:

{16} وَأَنْ لَوْ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَاهُمْ مَاءً غَدَقًا

²⁸. Şa'râvî, Muhammed Mütevelli, *Mu'cizetü'l-Kur'âni'l-Kerîm*, (Kur'an Mucizesi), (çeviri, M. Sait Şimşek), İstanbul, 1993, s. 35-38.

²⁹. İnsân (76), 21.

“Ve en lev istekâmû alâ't-tarîkati le *eskaynâhum* mâen ğadekâ = Eger yolda doğru gitselerdi onlara bol su verirdik.”³⁰

İlk âyetteki “*seka*” ile ikinci âyetteki “*eska*” aynı kökten olup, ilk etapta aynı anlama geldikleri zannedilebilir; her ikisi de geçişli (müteaddî) olup iki meful alırlar. O halde, kökleri bir olan bu iki fiil arasında ne gibi bir anlam farkı bulunmaktadır?

“*Seka*” kelimesi külfet ve zorluğun olmadığını, “*eska*” kelimesi ise bir külfet ve zorluğun olduğunu ihsas etmektedir. Bu nedenle olmalı ki, bir zorluk ve meşakkatin bulunduğu dünyadaki içirme ile ilgili olan ikinci âyette “*eska*” kelimesi, herhangi bir külfet ve zorluğun bulunmadığı âhiretteki içirme ile ilgili olan birinci âyette ise “*seka*” kelimesi kullanılmıştır. Her iki âyette de su içme ve içirme fiili mevcuttur. Ancak, suyu kullanabilmek için, ikinci âyette, insanın uğraşması gerekirken birinci âyette böyle bir uğraşıya gerek yoktur. Meselâ su, kuyu, yeraltı vb. elde edilmesi zor yerlerde olsa, onu kullanmak için insanın belli bir ameliye ve çabası gerekir. Muhtemelen böyle bir durum söz konusu olduğu ikinci âyette “*eska*” kelimesi kullanılmıştır. Eger su, istenildiği her an, hiç emek verilmeden kullanıma hazır olsa, onu kullanmak için herhangi bir işlem gerekmez/zorluk bulunmaz. Böyle bir durumun söz konusu olduğu birinci âyette de “*seka*” kelimesinin kullanımı tercih edilmiştir.³¹

İşte aynı kökten gelen bu iki fiil arasında küçük bir değişiklik böylesine bir nüans meydana getirilmiştir.

bb. Farklı kökten gelen kelimeler arasındaki değişiklik:

bba. İsimlerde:

Misâl 1:

{11} لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ

“Leyse *kemişlihî* şey’ün = O’nun hiçbir surette benzeri yoktur.”³²

Âyette zikredilen “*kef*” ve “*mişl*”, kelimeleri “benzerlik” anlamı ifade etmektedirler. Ancak bu iki söz arasında şöyle bir nüans vardır: “*Ke*” sıfatta, “*mişl*” ise zâta benzerlik anlamı taşımaktadır.³³ Buna göre âyetin anlamı şöyle olmalıdır: “Allah’ın ne zâtında, ne de sıfatlarında hiçbir benzeri/dengi yoktur.”

Misâl 2:

{43} إِذْ يُرِيكُهُمُ اللَّهُ فِي مَنَاكٍ قَلِيلًا

“İz *yürikehümü’l-lâhü* fi menâmike *kalilen* = Allah, sana onları uykunda az gösteriyordu.”³⁴

وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَحَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مَا نَبْغِي هَذِهِ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ إِلَيْنَا وَنَمِيرُ أَهْلَنَا وَنَحْفَظُ أَخَانَنَا وَنَزِدَادُ كَيْلَ بَعِيرٍ ذَلِكَ كَيْلُ يَسِيرٍ {65}

³⁰. Cin (72), 16.

³¹. Şa’râvî, *Mu’cizetü’l-Kur’ân*, s. 77-78.

³². Şuarâ’ (42), 11.

³³. Askerî, *Fürûk*, s. 128.

³⁴. Enfâl (8), 43.

“Ve lemmâ feteĥû metâahüm vecedû bizâatehüm rüddet ileyhim, kâlû yâ ebânâ mâ nebġî, hêzihî bizâatünâ rüddet ileynâ, ve nemîru ehlenâ ve nahfezu ehânâ ve nezdâdu keyle beîrin. Zêlike keylün *yesîrun* = Zahire yüklerini açtıklarında sermayelerinin kendilerine geri verildiğini gördüler. Dediler ki: Ey babamız, daha ne istiyoruz? İşte sermayemiz de bize geri verilmiş! Onunla yine ailemize yiyecek getiririz. Kardeşimizi koruruz, bir deve yükü de fazla (zahire) alırsınız. (Çünkü) bu *az* bir ölçüdür (bize yetmez) dediler.”³⁵

Âyetlerde her ikisi de “*az*”lık anlamı ifade eden ‘*kalîl*’ ve ‘*yesîr*’ kelimeleri geçmektedir. Ancak bu iki kelime arasında şöyle bir farklılık bulunmaktadır: ‘*Kalîl*’ adet/sayı bakımından ‘azlıktır/noksanlık’tır. ‘*Yesîr*’ ise “adet/sayı” bakımından değil, “miktar” bakımından ‘azlıktır/noksanlık’tır. Çünkü ‘*kalîl*’de ‘sayı’, ‘*yesîr*’de ise ‘ölçü’ söz konusudur.³⁶

Misâl 3:

{130} وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقَصْنَا مِنَ النَّعْمَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَكَّرُونَ

“Ve le kad ehaznâ êle Firavne bi’s-*sînîne* ve naksın mine’s-semerâti leallehüm yezzekkerûn = Andolsun biz, Firavun ailesini, öğüt alsınlar diye *yıllarca* süren *kıtlık* ve ürün eksikliği ile cezalandırdık.”³⁷

{49} ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَامٌ

“Sümme ye’tî min *ba’di* zêlike ‘*âmün* = Sonra bunun ardından insanların yağmura kavuşacağı bir *yıl* gelecek.”³⁸

Âyetlerde zikredilen “*sene*” ve “*‘âm*” kelimelerinin her ikisi de “yıl” demektir. Ancak bu iki kelime arasında şöyle bir fark bulunmaktadır: “*Sene*”, “*kıtlık*”, “*‘âm*” ise “*bolluk*” olan yıla denmektedir.³⁹

“*Sene*”nin “*kıtlık olan yıl*” anlamı ifade ettiğine dair Resûlullah’dan şöyle bir hadis rivâyet edilmiştir: “‘*Sene*’, yağmurun yağmadığı yıl değildir. ‘*Sene*’, göğün yağmuru yağdırması, fakat yerin bitki bitirmemesidir.”⁴⁰

Görüldüğü gibi, benzer anlamlara gelen kelimeler arasındaki nüans[lar] dikkate alınırsa Kur’ân’ın ihtiva ettiği incelikler/nükteler daha net olarak ortaya çıkıyor.

³⁵ Yûsuf (12), 65.

³⁶ Askerî, *Fürûk*, s. 209; er-Râġib el-İsfehânî, Huseyn b. Muhammed b. el-Mufazzal, *Müfredâtü Elfâzi’l-Kur’ân*, (tahkîk, Safvân ‘Adnân Dâvûdî), 1. baskı, Beyrut, 1992/1412, 680 (K-L-L mad.); ‘Âlûsî, Ebu’l-Fazl Şihâbüddin es-Seyyid Mahmûd, *Râhu’l-Me’âni fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Azîm ve’s-Sebrî’l-Mesâni*, Dâru’l-Fikr, Beyrut, VII, 12.

³⁷ A’râf (7), 130.

³⁸ Yûsuf (12), 49.

³⁹ er-Râġib el-İsfehânî, *Müfredât*, s. 430 (S-N-H mad), 598 (A-V-M mad). “*Âm*” ve “*sene*” kelimeleri arasında başka önemli nüanslar için bkz., Askerî, *Fürûk*, s. 224.

⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 342, 358, 363.

bbb. Fiillerde:**Misâl 1:**

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَىٰ الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أُولَٰئِكَ كَانُوا لَنَا آيَاتٍ ۚ وَلَا يَتَذَكَّرُونَ ۚ {104}

“Ve izâ kîle lehum, teâlev ilâ mâ enzelallahu ve ile’r-rasûli, kâlû hasbünâ mâ vecednâ aleyhi êbâenâ. E ve lev kâne êbâühüm lâ *ya^clemûne* şey’en ve lâ yehtedûn = Onlara, Allah’ın indirdiği(Kur’â)n’a ve Elçi’ye (itaate) gelin! dense, babalarımızı üzerinde bulduğumuz din bize yeter! derler. Peki ya babaları bir şey *bilmeyen* ve doğru yolu bulamayan kimseler olsa da mı?”⁴¹

Yüce Allah başka bir âyette ise şöyle buyurmaktadır:

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أُولَٰئِكَ كَانُوا لَنَا آيَاتٍ ۚ وَلَا يَتَذَكَّرُونَ ۚ {170}

“Ve izâ kîle lehümü’t-tebiû mâ enzelellahu kâlû bel nettebiu mâ elfeynâ aleyhi êbâenâ, e ve lev kâne êbâühüm lâ *ya^cqilûne* şey’en velâ yehtedûn = Onlara, Allah’ın indirdiğine uyun! dense, hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz(yol)a uyarız! derler. Peki ama, ataları bir şey düşünmeyen/*akletmeyen*, doğru yolu bulamayan kimseler olsalar da mı (atalarının yoluna uyacaklar)?”⁴²

Şimdi âyetlerde geçen “*bilmiyorlar*” anlamına gelen “*ya^clemûne*” ile “*akletmiyorlar*” anlamına gelen “*ya^cqilûne*” kelimeleri arasında ne gibi bir fark vardır?

Kâinât, mükemmel düzeni, hârika yapısı... ve büyüklüğü ile Allah’ın bir eseridir. İnanmayanlar ise bu durumu düşünmezler; eğer akıllarını kullanarak düşünse-ler hakikati bulurlar, atalarının gittiği yanlış yolu bırakıp doğru yola gelirler. İşte âyette muhtemelen bu hususun ihsas ettirilmesi için “akletme” kelimesi kullanılmıştır.

Kâinâtı ve kâinatta olup bitenler hakkında kafa yoran ve meselelerin künhünü araştıran biri, akleden biridir. Allah (cc) onları “bilmiyorlar” diye nitelerken hem akletmediklerinin ve hem de bilgilerinin bulunmadığını anlatmak istemiş olmalıdır. Yani onların, bu evren hakkında düşünmemelerinin, evrende bulunan âyetleri akletmemelerinin yanı sıra, bu hususlara dair başkalarının bulup ortaya çıkardığı bilgileri de bilmediklerini anlatmaktadır. Akletmeyen kişi, evrendeki âyetler üzerinde düşünmeyen kişi demektir. Bilmeyen kişi ise, hem kendisi düşünmeyen ve hem de başkalarının araştırıp/düşünüp buldukları hakkında bir bilgisi bulunmayan kişidir. Onun ne kendisinin bir bilgisi vardır ve ne de başkalarının akletmeleri, araştırma ve incelemeleri neticesi vardıkları sonuçlar hakkında bir bilgisi bulunmaktadır. O halde ilim/bilmek, akletmekten daha kapsamlıdır. Çünkü, başkasının ortaya koyduğu bir bilgiyi insan okuyarak elde edebilir. Bu şekilde başkasının aklettiğini öğrenmiş olur. Meselâ bir kitap okuduğumuzda, başkasının verdiği bir bilgiyi akletmiş oluruz. Bir eğitim kurumuna gittiğimizde araştırmacıların/düşünürlerin ulaştıkları ilmî sonuçları öğreniriz. Diyelim ki A’nın, yerçekimi kanunu hakkında bir bilgisi yok, bu güne kadar da bu konuyla hiç uğraşmamış. Ama bu konuyla meş-

⁴¹. Mâ’ide (5), 104.

⁴². Bakara (2), 170.

gul olmuş olan B'nin vasıtasıyla yerçekimi kanununu öğreniyor. B, bu konu üzerinde durmuş ve düşünmüş. A, B'nin vardığı sonuçları okumak suretiyle o konuyu öğreniyor. Burada B'nin aklettiği sonuçlar, A için bilgi oluyor.⁴³

Misâl 2:

{111} قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ

“Kâlû ercîh ve ehâhü ve *ersil* fi'l-medâ'ini hâşirîn = Onlar şöyle dediler: Onu da kardeşini de beklet, şehirlere toplayıcılar gönder/yolla.”⁴⁴

{36} قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَبْعَثْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ

“Kâlû ercîh ve ehâhü *veb'as* fi'l-medâ'ini hâşirîn = Onlar şöyle dediler: Onu da kardeşini de beklet, şehirlere toplayıcılar gönder/yolla.”⁴⁵

Her ikisi de 'göndermek, yollamak' anlamına gelen “*ersil*” ile “*eb'as*” kelimeleri arasında şöyle bir anlam farklılığı bulunmaktadır: “*Ersil*”, “*eb'as*”ın ifade etmediği 'üstünlüğü, büyüklüğü, ululuğu, icbârı ve karşı tarafa boyun eğdirmeyi' işaret eder. Söz konusu kelimenin tercih edildiği A'râf sûresinde, kavminin, Firavun'a olan sözleri hikâye edilmektedir. Firavun'un seviyesi halkın seviyesinden daha yüksek olduğu için ona “*ersil*” kelimesiyle hitap edilmiştir.⁴⁶

Böylece “*akletmiyorlar*” ile “*bilmiyorlar*” kavramları ile, her ikisi de “göndermek” anlamına gelen “*ersil*” ve “*eb'as*” kelimeleri arasındaki nüanslar ortaya çıkmış bulunmaktadır.

III. HARF VE KELİME İLÂVESİ:

a. Harf ilâvesi:

Misal:

{17} يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ

“Yâ büneyye ekimî's-salâte ve'mür bi'l-ma'rûfi venhe ani'l-münkeri *vâsbir* alâ mâ esâbek, inne zêlike min *'azmi'l-ümûr* = Yavrum namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret, kötülükten alıkoy ve başına gelen(musîbetler)e karşı *sabret*; çünkü bunlar yapılması gereken işlerdendir.”⁴⁷

Diğer bir âyette ise Allah (cc) şöyle buyuruyor:

{43} وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ

“Ve lemen sabera ve ğafera, inne zêlike le min *'azmi'l-ümûr* = Her kim sabreder ve bağışlarsa, şüphesiz bu çok önemli/ güçlü azim gerektiren işlerdendir!”⁴⁸

Bu âyetlerde Allah (cc), kısaca musîbetlere karşı sabırlı olmaktan bahsetmektedir.

İnsanın başına gelen musîbetler iki çeşittir: Biri kasıtlı olarak yapılan bir eylem sonucu meydana gelir ki bunda suçlu bellidir; diğeri ise tabii olarak meydana

⁴³. Şa'râvî, *Mu'cizetü'l-Kur'ân*, s. 79-82.

⁴⁴. A'râf (7), 111.

⁴⁵. Şuarâ (26), 36.

⁴⁶. er-Râğib el-İsfehânî, *Müfredât*, s. 353 (R-S-L mad.); İbn Cemâa, Şeyhu'l-İslâm Bedreddîn, *Keşfu'l-Meânî fi'l-Müteşâbihî mine'l-Mesânî*, (tahkik ve talik, Dr. Abdulcevâd Halef), 1. baskı, 1410/1990, s. 186.

⁴⁷. Lokmân (31), 17.

⁴⁸. Şûrâ (42), 43.

gelir ki bunda muayyen bir suçlu yoktur, onun faili Allah'tır. Meselâ yolda yürürken insana yıldırım çarpıp zarar verse bu tabii bir olaydır, burada belli bir suçlu yoktur. Eğer o kişiye, caddede giderken bir otomobil çarparsa, burada suçu işleyen belli bir fail vardır.

Bu iki türlü musibete karşılık, iki türlü de sabır vardır. Kişinin, faili bulunmayan bir musibete sabretmesi, ki böyle bir musibete sabretmek kolaydır. Çünkü burada kızılacak, ceza verilecek veya intikam alınacak bir suçlu yoktur; hâdise, Allah tarafından doğrudan meydana getirilmiştir. Dolayısıyla bu tür musibete karşı sabretmekten başka çare bulunmamaktadır. Sabrın ikinci türü ise, daha güçlü bir iradeye/azme ihtiyaç duymaktadır. Çünkü burada bir suç işlenmiştir ve insanın suçu işleyen failden hem intikam alma ve hem de onu affetme imkânı vardır. Dolayısıyla da bu tür musibete karşı sabredip failden intikam almamak/suçluya affetmek daha zordur.

İşte Allah (cc) bu âyetlerde sabrın iki çeşidini gündeme getirmiştir: Biri, faili bilinen suçlara karşı, öç alma imkânı bulunan zor sabır, diğeri ise, faili direkt olarak Allah olan, yani tabii musibetlere karşı kolay sabır. Yüce Allah bunların zor olanına işaret etmek için olmalı ki ikinci âyette *tekid lâmi* ilâvesiyle “*le min ‘azmi’l-ümûr = şüphesiz bu çok önemli/güçlü azim gerektiren işlerdendir!*” buyururken, kolayı olanı için ise *tekid lâmi* kullanmamıştır: “*Bunlar yapılması gereken işlerdendir.*”⁴⁹

b. Kelime ilâvesi:

Misâl 1:

{13} يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ

“Yüharrîfûne'l-kelime an mevâzihihî = O(Yahûdi ola)nlar kelimeleri yerlerinden kaydırıyorlar/değiştiriyorlar.”⁵⁰

{41} يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ

“Yüharrîfûne'l-kelime min ba^cd mevâzihihî = O(Yahûdi ola)nlar kelimelerin yerlerini değiştirirler.”⁵¹

Her iki âyette de kısaca, Yahûdilerin Tevrât'ı tahrîf ettiklerinden bahsedilmektedir. Ancak ikinci âyete “ba^cd = sonra” kelimesi ilâve edilmiştir. Acaba bunun sebebi ne olabilir?

İlk âyet, Yahûdilerin, Hz. Muhammed'in bi'setinden (peygamber olarak görevlendirilişinden) önceki zamanlarına işaret etmektedir. Buna göre Yahûdiler, Hz. Muhammed peygamber olarak gelmeden önce Tevrât'ı tahrîf etmişlerdir. İkinci âyet ise onların Tevrât'ta, Hz. Muhammed'in bi'setinden sonra yaptıkları değişikliklere/tahrîflere işaret etmektedir.⁵²

Demek ki onlar Tevrât'ı hem Hz. Muhammed'in bi'setinden önce ve hem de onun peygamberliği süresi içinde tahrîf etmişlerdir.

⁴⁹. Kirmânî, Mahmûd b. Hamza b. Nasr, *el-Bürhân fî Tevcîhi Mütешâbihî'l-Kur'ân*, (tahkik, Abdulkâdir Ahmed Atâ), 1. baskı, Beyrut, 1406/1986, s. 172; İbn Cemâa, *Keşfu'l-Meânî*, s. 331; Şa'râvî, *Mu'cizetü'l-Kur'ân*, s. 67-69. Buna benzer başka bir misâl için ayrıca bkz., Kirmânî, *Bürhân*, s. 172-173.

⁵⁰. Mâ'ide (5), 13.

⁵¹. Mâ'ide (5), 41.

⁵². Kirmânî, *Bürhân*, s. 56.

Misâl 2:

Kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmeleri hâdisesi câhiliyye döneminde işlenen cürümlerden biriydi. İslâm dini, bu ağır mesûliyet gerektiren suçu işlemeyi kesin olarak yasaklamıştır:

قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِّنْ إِمْلَاقٍ نَّحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ {151}

“Kul! teâlev etlü mâ harrame Rabbüküm aleyküm: ellâ tüşrikû bihî şeyê, ve bi'l-vâlideyni ihsânâ, ve lâ taqtülû evlâdeküm min imlâq, nahnu nerzûküküm ve iyyâhüm = De ki: Gelin, Rabbinizin size (neleri) haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana babaya iyilik edin, fakirlikten dolayı çocuklarınızı öldürmeyin; sizi de onları da biz besliyoruz...”⁵³

وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ {31}

“Ve lâ taqtülû evlâdeküm hâşyete imlâq, nahnu nerzûkühüm ve iyyâküm... = Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Onlara da size de biz rızk veririz...”⁵⁴

Birinci âyette, “fakirlikten dolayı çocuklarınızı öldürmeyin” deniyor. Bu ifadeye göre fakirlik fiilen mevcuttur. Allah (cc) sonra şöyle devam ediyor: “Sizin de onların da rızkını biz veririz.” Kendilerini (küm = siz) önce, çocukları (iyyâhüm = onları) da sonra zikrediyor. Fakirlik mevcut olduğuna göre bu durumda insan öncelikli olarak kendi rızkını temin etmekle meşgul olur. Doğacak çocukların rızkının teminiyle daha sonra meşgul olabilecektir. Burada kişinin öncelikli problemi, kendisinin -ve eşinin- rızkını sağlamaktır. Allah (cc) ise önce kişinin kendi, sonra da çocuklarının rızkı konusunda ona temînât veriyor. Ve şöyle diyor: ‘Sen fakirsin, kendi rızkını temin etmekle meşgulsün. Kendilerine yedirecek bir şeyin olmadığı için çocuklarının olmasından korkuyorsun; ama böyle bir endişeye kapılmana gerek yok, çünkü senin rızkını Ben vereceğim. Sen kendi rızkını yiyeceksin, onlar da, senin rızkından değil, kendilerine vereceğim rızktan yiyeceklerdir.’

İkinci âyette ise başka bir durumda olan insana hitap ediliyor:

“Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin; onlara da, size de biz rızk veririz.”

Bu âyetin anlattığı kişi, yeterli rızka sahiptir, fakir değildir, ancak -ileride- çocuğu olduğu takdirde bu çocuğun, rızkının bir kısmını alıp götürmesiyle fakir düşmekten korkmaktadır. Bundan dolayı da çocuğunun olmasını istememektedir. Bu âyete, -birinci âyetten ayrı olarak- ilâve edilen “hâşyete[ten] = korkarak” kelimesi onun böyle bir endişe taşıdığını göstermektedir. Bu itibarla olmalı ki Allah (cc) ona şu temînâtı veriyor: “Onlara da size de biz rızk veririz.” Önce çocukları (hüm = onlar) zikrediyor, sonra da kendilerini (iyyâküm = siz) zikrediyor. Ona şunu söylüyor: ‘Sen fakir biri değilsin, çocuk[ların] olduğu takdirde de fakir düşmeyeceksin,

⁵³. En'âm (6), 151.

⁵⁴. İsrâ' (17), 31.

çünkü Ben onlar için de sana ayrıca fazla rızık vereceğim, çocukların senin rızkından bir şey eksiltmeyecek, dolayısıyla çocuklarının olmasından korkma.⁵⁵

Görülüyor ki gerek kelimelerin yerlerini değiştirmek ve gerekse kelime ilâve etmek suretiyle ifadeler arasında önemli nüanslar meydana getirilmiştir.

SONUÇ

Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki, Kur'ân'da, İlâhî İrâde tarafından yapılan cüz'î bir değişiklik, çok önemli nükte ve incelikler içermektedir. Kur'ân'ın harf, kelimeleri veya cümleleri, taşıdıkları lügat veya terim anlamlarının yanı sıra, kendilerini oluşturan harflerin/seslerin ifade ettiği ilâve manalar da ihtiva etmektedirler.

İşte Kur'ân, bu hususiyetleri göz önünde bulundurularak incelenip anlaşıl-maya çalışılırsa, işte o zaman onun muhtevasının zenginliği daha net bir şekilde ortaya çıkacak ve insanlığa daha fazla yarar sağlayacaktır.

Bütün bulardan dolayı etüdümüzü, İbn Atiyye'nin konuya ilişkin olarak söylediği şu mânidar sözüyle noktalamak istiyoruz: "Allah'ın kitabından bir lâfız çıkarılacak olsa, sonra da bütün Arap lisanı aranıp taransa, onun yerini tutabilecek tek bir lâfız bulunamaz."⁵⁶

⁵⁵ Kirmânî, *Bürhân*, s. 69; Şa'râvî, *Mu'cizetü'l-Kur'ân*, s. 85-87.

⁵⁶ Abdu'l-Kâdir Atâ, *Azametü'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. baskı, Beyrut, s. 85; Na'im el-Humusî, *Fikretü'l-Câzi'l-Kur'ân*, 2. baskı, Beyrut, 1400/1980, s. 95.